

25 jaar Praktijkonderwijs

De kracht van leren
in de praktijk

Inhoud

Voorwoord

Nicole Teeuwen

4

Praktijkonderwijs is inclusief onderwijs.

Dolf van Veen & zes praktijkscholen

22 t/m 29

Waar gaan we naar toe?

Nicole Teeuwen en Eric Bouwens.

5 t/m 8

HPC stoomt leerlingen klaar voor de arbeidsmarkt.

30 t/m 33

Hoe het praktijkonderwijs zich ontwikkelde.

Mary Huisman en Jan van Heerikhuizen.

9 t/m 13

Goed dat het diploma is geregeld!

Arie Slob.

34 t/m 37

Goed onderwijs helpt leerlingen echt verder.

Jeroen Dijsselbloem.

14 t/m 19

Oud-leerlingen over hun schooltijd.

38 t/m 43

Praktijkonderwijs toen en nu in foto's.

20 t/m 21

Het praktijkonderwijs is veel te bescheiden.

Loes Ypma.

44 t/m 47

Voorwoord

De kracht van het praktijkonderwijs

Dat moet een mooie dag zijn geweest, die 25ste mei 1998. Op die dag, 25 jaar geleden, viel het politieke besluit om het praktijkonderwijs in zijn huidige vorm wettelijk te verankeren.

Sindsdien is er veel veranderd in het praktijkonderwijs. Waar dit begon als onderwijs dat leerlingen klaar stoomde voor de arbeidsmarkt, zien we nu dat zeker de helft van deze jongeren doorstroomt naar vervolgonderwijs, het mbo. En daar zetten zij hun schoolloopbaan vaak succesvol voort. Het praktijkonderwijs is er steeds beter in geworden om voor leerlingen de juiste route te vinden en nieuwe mogelijkheden te creëren. Dat kan vervolgonderwijs zijn, of directe uitstroom naar de arbeidsmarkt. Die laatste route blijkt voor veel leerlingen nog steeds een uitstekende optie te zijn, ondanks de opwaartse druk van de samenleving, die ook van deze jongeren vaak een zo 'hoog' mogelijke opleiding verwacht. Praktisch onderwijs is belangrijker dan ooit in de huidige krappe arbeidsmarkt, die vraagt om praktisch geschoolde leerlingen. Ook staat kansengelijkheid hoog op alle maatschappelijke en politieke agenda's. Daarmee biedt het huidige tijdsgewricht een uitgelezen kans voor het praktijkonderwijs en onze leerlingen. Zij kunnen laten zien welke capaciteiten zij hebben en wat de meerwaarde daarvan is voor onze samenleving.

Toch is het praktijkonderwijs nog niet bij iedereen bekend. Graag grijpen wij daarom het 25-jarig bestaan aan om, tijdens ons congres en in dit magazine, het praktijkonderwijs volop in de schijnwerpers te zetten. U leest hoe pioniers het praktijkonderwijs hielpen uitgroeien tot een waardevolle schoolsoort, waar leerlingen in hun kracht worden gezet en voorbereidt op hun toekomst. Natuurlijk laten we in dit magazine ook leerlingen aan het woord. En we nemen u mee naar verschillende praktijkscholen die

allemaal op hun eigen manier leerlingen voorbereiden op hun toekomst.

Wij hebben dit magazine met veel plezier gemaakt. Wij wensen u minstens even zo veel leesplezier toe. Op naar nog 25 jaar praktijkonderwijs!

*Nicole Teeuwen,
Voorzitter Sectorraad Praktijkonderwijs*

*Nicole Teeuwen
Foto: Emma Pepers*

NICOLE TEEUWEN
ERIC BOUWENS

Naar een stevigere positie, goede samenhang met het mbo en nazorg voor werkende oud-leerlingen

‘Er moet maatschappij-breed meer waardering komen voor mensen die met hun handen werken’

Ze zijn trots op ‘deze prachtige sector’ en vol plannen voor de komende jaren. Met stip op één? Het vergroten van de naamsbekendheid van het praktijkonderwijs. Want je kan nog zulke mooie plannen maken, zeggen Nicole Teeuwen en Eric Bouwens; mensen moeten deze sector eerst kennen voordat je met ze over verbeteringen kunt praten.

Het lijkt vreemd: het praktijkonderwijs bestaat 25 jaar, maar toch is deze vorm van onderwijs relatief onbekend. “Daarom moeten we allereerst zorgen dat mensen een correct beeld krijgen van het praktijkonderwijs”, zegt Teeuwen. Dat geldt om te beginnen voor de doelgroep. Bouwens: “Ouders en leerlingen schamen zich soms omdat ze naar het praktijkonderwijs ‘moeten’. Naar het gymnasium mag je, naar het pro moet je. Dat heeft ermee te maken dat wij in Nederland denken in een trappensysteem. Hoe hoger hoe beter. Het gymnasium is de top en het praktijkonderwijs de kelder. De overheid en de minister zien kansengelijkheid als een speerpunt, maar ze benadrukken dat de lat omhoog moet en dat de cognitieve vaardigheden beter moeten. Terwijl onze leerlingen juist praktisch zijn ingesteld.” Voor de naamsbekendheid richten Teeuwen en Bouwens hun pijlen ook op ‘Den Haag’. Teeuwen: “Minister Dijkgraaf doet momenteel veel voor de positionering van het mbo. Hij vertelt overal hoe prachtig en belangrijk het mbo is. Wij zien het als een uitdaging om minister Wiersma ook zo ver te krijgen.”

Nicole Teeuwen en Eric Bouwens
Foto: Jamie Visser

'Praktijkscholen tonen hoe inclusiviteit er uit kan zien'

Nicole Teeuwen is voorzitter van de Sectorraad Praktijkonderwijs.
Eric Bouwens is vice-voorzitter van de Sectorraad Praktijkonderwijs en bestuurder van het Pro College regio Nijmegen.

Waardering voor handwerk

Bouwens: "Er moet ook maatschappij-breed meer waardering komen voor mensen die met hun handen werken. Als je geen academische- of hbo-opleiding hebt, doe je minder mee. En verdien je ook minder; dat is het beeld. Het mooie is wel dat daar langzaam verandering in komt. Bepaalde groepen mbo'ers, met name in de techniek, verdienen inmiddels meer dan hbo'ers en academici." Ook al stromen niet alle leerlingen even enthousiast het praktijkonderwijs in; als ze eenmaal zien wat daar allemaal kan, draaien zij en hun ouders meestal bij. Praktijkscholen bieden heel veel verschillende opleidingen waar leerlingen certificaten voor kunnen halen, in de branches groen, economie, handel en logistiek, techniek, horeca, facilitaire dienstverlening en zorg. "Ook het perspectief dat een leerling eventueel kan doorstromen naar mbo 1 of 2 helpt veel ouders over de drempel", zegt Bouwens. "Net als het maatwerk dat praktijkscholen bieden."

Positie veiligstellen

Een belangrijk doel is om de positie van het praktijkonderwijs in het voortgezet onderwijs en het onderwijsstelsel veilig te stellen. Bouwens: "Het praktijkonderwijs is onderdeel van het reguliere voortgezet onderwijs en het is belangrijk dat wij ook als zodanig worden gezien. Wij zijn gewoon één van de vier vo-schoolsoorten, alleen zijn wij er op ingesteld om maatwerk te leveren. Dat heeft alles te maken met onze grote bandbreedte: wij hebben leerlingen met IQ's van 55 tot 80. Degenen met een IQ van 55 stromen uit naar arbeidsmatige dagbesteding, maar we hebben ook leerlingen die doorstromen naar een mbo 2-opleiding. En alle niveaus daartussen bedienen wij ook. Dat kunnen we alléén doen doordat er in de regelgeving een zekere flexibiliteit zit. Wij hebben bij taal en rekenen streefdoelen in plaats van harde doelen, want een deel van onze leerlingen zal die harde doelen nooit halen." De inspectie toetst wel of elke leerling op zijn niveau wordt bediend en of de voortgang van leerlingen wordt geborgd.

Inclusief onderwijs

Ook de ontwikkelingen rond inclusief onderwijs zullen de komende jaren een belangrijk aandachtspunt blijven. Met hun maatwerk aan zo'n diverse groep leerlingen vervullen praktijkscholen een mooie voorbeeldfunctie. Maar het is afwachten wat de overheid op dit punt precies gaat verwachten van het praktijkonderwijs en de andere vormen van voortgezet onderwijs. Teeuwen: "Het kan alle kanten op. De minister heeft een stip op de horizon gezet voor 2035, maar zijn ambtstermijn loopt over twee jaar al af. De vraag is hoe deze ontwikkeling dan verder gaat."

Samenhang met het mbo

Nóg een onderwerp waarvoor voorlopig aandacht nodig blijft: de samenhang tussen het praktijkonderwijs en de mbo-entreeopleiding. Bouwens: "Daar zijn we al zes jaar mee bezig. Het voornemen is om dat wettelijk te gaan regelen, maar dat moet nog op een goede manier

worden vormgegeven." Twee jaar geleden besloot de Tweede Kamer om de bestaande manier van samenwerken met de roc's én niet-bekostigde mbo-opleidingen een wettelijke basis te geven. Verschillende bewindspersonen zijn sindsdien bezig met de vormgeving hiervan. Bouwens: "Het lastige is dat het aanbieden van een mbo 1-opleiding in het praktijkonderwijs in de huidige wetgeving niet wordt verboden, maar ook niet expliciet wordt toegestaan. Het wordt al 15 jaar onder diverse ministers gedoogd. Men vindt het wenselijk dat het gebeurt, maar wettelijk is het rafelig geregeld en daardoor ontstaat er om de zoveel tijd discussie over." De Sectorraad Praktijkonderwijs zet hier politieke druk op via Tweede Kamerleden, ambtelijke druk via contacten bij OCW en ook bestuurlijk door contact met de minister.

Bouwens: "De roc's vinden het lastig als wij de entree-opleiding zelf aanbieden. Dat is te snappen vanuit het instuutsbelang, maar niet vanuit het belang van leerlingen. Zij kunnen na de entreeopleiding bij ons doorstromen naar een mbo-2 opleiding op een roc. Voor sommigen is die overstap lastig. Als dat niet lukt, helpen wij ze aan een baan. En dan hebben ze in elk geval die mbo 1-opleiding op zak. Dat is een grote meerwaarde voor die groep."

OV-jaarkaart

Stages vormen een belangrijk onderdeel van het praktijkonderwijs. De Sectorraad maakt zich hard voor een OV-jaarkaart voor bovenbouwleerlingen, die vaak moeten reizen naar hun stageadres. Op dit punt is het nadelig om bij het voortgezet onderwijs te horen: "Men gaat er daarom van uit dat onze leerlingen geen ov-jaarkaart nodig hebben. Dat is vooral een centenkwestie", meent Bouwens. Vierdeklassers lopen twee dagen per week stage en vijfdeklassers drie dagen. "Bovendien hebben veel praktijkscholen een regionale functie, dus leerlingen moeten ook reizen naar school. Hun positie is op dit punt vergelijkbaar met die van mbo-leerlingen."

Begeleiding voor werkende oud-leerlingen

Over het algemeen, zegt Teeuwen, lukt het om leerlingen die kunnen en willen, aan het werk te krijgen. "Maar aan het werk houden is een ander verhaal. Als ze eenmaal van school af zijn en op eigen benen moeten staan, wordt het vaak spannend voor ze. We hebben het als samenleving zo geregeld dat de leerlingen die de meeste moeite hebben met leren, het kortste onderwijs krijgen. Als ze op twaalfjarige leeftijd naar ons toekomen, zeggen we: je mag nog vijf jaar leren en daarna mag je de rest van je leven werken. Het kan in hun leven tegenzitten, misschien gaat hun relatie stuk of zit het op het werk even tegen. Ze krijgen een nieuwe baas die anders tegen ze is, of hun jaarcontract wordt niet verlengd. Op zulke momenten hebben ze begeleiding en nazorg nodig. Dan komen ze vaak terug bij ons, maar wij hebben daar helaas vaak geen tijd voor. Wij zouden heel graag wettelijk en financieel geborgd willen zien dat praktijkscholen een vorm van nazorg kunnen leveren voor leerlingen die dat nodig hebben."

Trots

Er is, kortom, nog genoeg te doen, maar er staat ook al veel op de rails. Zo waren het verankeren van de praktijkscholen in het vo en het wettelijk regelen van het diploma belangrijke ijkpunten. Nicole Teeuwen en Eric Bouwens zijn bijzonder trots op de praktijkscholen. Teeuwen: "In een maatschappij die nog lang niet inclusief genoeg is, laten wij zien hoe inclusiviteit er uit kan zien. We krijgen een enorme variëteit aan leerlingen binnen; jongeren die dankzij veel maatwerk en aandacht het beste uit zichzelf weten te halen." Bouwens: "Hopelijk kan onderwijs zoals dat van ons een vliegwiel zijn voor een andere manier van denken over onderwijs en werkgelegenheid. Dat gun ik alle jongeren."

'Er moet maatschappij-breed meer waardering komen voor mensen die met hun handen werken'

Foto : PRO Emmen

8

MARY HUISMAN-BAKKER EN JAN VAN HEERIKHUIZE

Mary Huisman-Bakker en Jan van Heerikhuize bouwden mee aan het praktijkonderwijs

'Het was knokken voor ons bestaansrecht'

Het duurde lang voordat moeilijk lerende jongeren werden gezien als een groep die eigen onderwijs verdient. En toen dat inzicht er eenmaal was, duurde het ook nog jaren voordat het onderwijs aan deze leerlingen zijn huidige vorm vond. Het was een hobbelige weg, vertellen Mary Huisman-Bakker en Jan van Heerikhuize, die beiden decennialang stredden voor het bestaansrecht van het praktijkonderwijs.

We treffen elkaar op Praktijkschool Accent in Nijkerk, waar Jan jarenlang directeur was. Meteen komen de verhalen los. Het praktijkonderwijs komt van ver, vertellen Huisman-Bakker en Van Heerikhuize. Mary onderstreept dat nog eens door een grote tas open te trekken vol inmiddels vergeelde notities. Ja, er is veel geschreven. Ze waren niet alleen bezig met de vormgeving van praktijkonderwijs, maar roerden zich ook op politiek niveau. Steeds ging het om het belang van eigen, passend onderwijs voor deze specifieke groep leerlingen

Invoering leerplicht

Eigenlijk begon de wordingsgeschiedenis van het praktijkonderwijs in 1901, toen de leerplicht werd ingevoerd voor alle kinderen van 6 tot 12 jaar. Al snel bleek dat niet alle kinderen het lager onderwijs konden volgen. Voor deze leerlingen werden speciale klassen gevormd, die later uitgroeiden tot zelfstandige scholen voor buitengewoon lager onderwijs. In de nieuwe LO-wet van 1920 wordt het buitengewoon onderwijs erkend als een speciale vorm van onderwijs. In de jaren erna ontstonden er 14 verschillende soorten van buitengewoon onderwijs, maar die vielen nog steeds onder het lager onderwijs. De oudere jongens volgden de laatste twee jaar nog technisch onderwijs, en de meisjes de huishoudklas.

9

Mary Huisman-Bakker

Dit als voorbereiding op de arbeidsmarkt. Met het Koninklijk Besluit van 1967 werd Voortgezet Buitengewoon Onderwijs mogelijk.

Toen begin jaren zestig de leerplicht werd verlengd naar zestien jaar, werd besloten om de oudere blo-leerlingen te scheiden van die in de basisschoollleeftijd. Jongens en meisjes, die vaak nog op aparte blo-scholen zaten in technische- en huishoudklassen, werden juist samengevoegd.

Huisman-Bakker was in deze periode lerares op een Amsterdamse school voor moeilijk lerende jongeren. "Vóór de verlenging van de leerplicht gingen deze jongeren op hun veertiende van school af, om te gaan werken in een fabriek, de haven of op het land en de meisjes vaak in een 'dienstje', vertelt zij. "De directrice van mijn vorige school had vergaande ideeën over hoe voortgezet onderwijs er voor deze groep zou moeten uitzien. De onderwijswet-houder van de gemeente Amsterdam gaf mij de kans om zelf een school op te zetten. Aangezien er nog niets was geregeld mocht ik ook zelf, samen met mijn eerste team, een programma ontwikkelen."

Mary Huisman ontwikkelde als schoolleider vanaf 1969 een vorm van voortgezet onderwijs voor moeilijk lerende jongeren. Ze bouwde als secretaris en voorzitter van het Landelijk Werkverband mee aan de verdere vormgeving van dit onderwijs, was procesmanager WSNS en adviseur vso bij OCW. Zij bedacht de naam 'praktijkonderwijs'.

Jan van Heerikhuize startte als gymleraar op een basisschool en was directeur van een school voor praktijkonderwijs in Amersfoort en Nijkerk. Hij was voorzitter van het Landelijk Werkverband, de voorganger van de Sectorraad Praktijkonderwijs, en is onderwijsbestuurder (voortgezet) speciaal onderwijs bij 's Heerenloo.

Jan Van Heerikhuize
Foto : Swager Soest

Pionieren

Het jaar daarvoor, in 1968, hadden de personele organisaties van de drie vakbonden een Landelijk Werkverband opgericht. Dat ging aan de slag met de vraag: wat willen we deze jongeren meegeven? Huisman-Bakker bracht daar de ervaringen van haar school in.

In dat werkverband, in feite de voorganger van de Sectorraad Praktijkonderwijs, zaten mensen vanuit de verschillende zuilen. Het was pionieren. Onderwijsmensen hielden studiedagen over de inhoud van het onderwijs en ontwikkelden zelf methodes. De overheid stond op grote afstand. Huisman-Bakker: "Veel later, rond 1990, kregen we projectgeld van OCW om het praktijkonderwijs in de steigers te zetten. In de beginjaren van het Landelijk Werkverband gaf de vakbeweging ons een klein bedrag voor het huren van vergaderzaaltjes. Verder hadden we geen budget. We deden alles van ons eigen geld en stonden zelf te stencillen. Het was een hoop werk, maar we hadden ook veel vrijheid."

In de jaren tachtig en negentig wordt dit onderwijs aangeduid als voortgezet speciaal onderwijs aan moeilijk lerende jongeren (vso mlk). De betrokken onderwijsmensen vinden dat etiket niet passend: het gaat immers om gewone leerlingen met een ander leervermogen. Maar de overheid ziet dat anders. Het onderwijs op vso-mlk-scholen ligt op het oog dicht bij dat van het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo). En dus gaan stemmen op om die twee te koppelen. De commissie-van Veen, ingesteld door staatssecretaris Netelenbos, wil een arbeidsmarktgerichte leerweg invoeren in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo).

Opgaan in het vo, of een eigen status?

Huisman-Bakker was op verzoek van het ministerie betrokken bij het ontwikkelen van indicatiecriteria voor leerlingen die niet of niet zonder ondersteuning een vmbo-diploma zouden halen. Het ging daarbij om jongeren met leerwegondersteunend onderwijs en mlk-leerlingen. De vraag was of de mlk-groep in het gewone voortgezet onderwijs moest worden geïntegreerd. Huisman-Bakker en anderen knokten ervoor om dat niet te laten gebeuren. "Wij dachten: dan krijgen onze leerlingen niet de aandacht die ze nodig hebben en zijn ze verloren", zegt zij. "Ik ben gestopt met die gesprekken bij het

ministerie, want ik wilde niet dat wij in die ontwikkeling zouden worden meegezogen. Wij vinden dat onze groep eigen leraren nodig heeft die hen begrijpen. We zijn blijven knokken voor een eigen vorm van onderwijs."

Een passende naam

De mlk-sector voelde zich niet gezien en liet zich zoveel mogelijk horen. Dit onderwijs verdient een passende naam, vond Huisman-Bakker. "Ik bedacht de term 'praktijkonderwijs' en daar ben ik heel trots op." Er was veel overleg met de werkverbanden voor vmbo en onderwijs aan jongeren met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Het vmbo wilde speciaal onderwijs blijven, maar het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs pleitte voor opname van het praktijkonderwijs in de Wet op het voortgezet onderwijs. Daarbij was de wens dat de leerlingen niet volledig zouden worden geïntegreerd in het vo. Dat lukte: onder de naam 'praktijkonderwijs' werd dit onderwijs in de wet opgenomen. Vso-mlk-scholen kregen vanaf 1998 vier jaar de tijd om scholen voor praktijkonderwijs te worden. Ondertussen hadden onderwijsgevend en al een eigen curriculum en kwaliteitszorg ontwikkeld. Speciale scholingsdagen ondersteunden hen hierbij. Elke regio vulde het basisprogramma aan met een eigen programma, gericht op het eigen bedrijfsleven.

Zelfstandige scholen deden het goed

De opname in de wet voortgezet onderwijs, in 2002, betekende een overstap van het meer beschutte speciaal onderwijs naar de veel grootschaliger wereld van het voortgezet onderwijs. Dat vonden sommigen lastig, vertelt Van Heerikhuize. "We zagen dat sommige kleine praktijkscholen calimero-gedrag gingen vertonen. Wij moedigen ze aan om meer zelfvertrouwen te tonen. Het is prachtig om onderdeel uit te maken van de mooie keten pro-vo. Onze boodschap was: straal uit dat je iets unieks doet en zoek daar steun voor!" Praktijkscholen konden starten als afdeling binnen het vmbo, of als zelfstandige school. Huisman-Bakker: "Het vmbo had z'n handen vol aan de vormgeving van vier leerwegen plus het leerwegondersteunend onderwijs. We zagen dan ook al snel dat de kwaliteit van de zelfstandige scholen regelmatig boven de afdelingen uit stak. Wij zijn daarom door het hele land de stichting van zelfstandige scholen gaan aanmoedigen."

Van knuffelen naar buffelen

De scholen kregen passende huisvesting. Huisman-Bakker: "We wilden dat deze dertienjarigen net als andere leeftijdgenoten zouden overgaan naar een andere school in een ander gebouw. Ze kregen natuurlijk Nederlands en rekenen en andere schoolvakken, maar daarnaast praktische vorming: techniek, tuin, koken, noem maar op." Van Heerikhuizen: "Je kan beter de architect zijn van een verandering, dan de verandering volgen. Wij hebben gekeken naar wat de jongeren nodig hebben en het onderwijs en de huisvesting van daaruit vormgegeven. We legden al heel vroeg de nadruk op eigenaarschap van de jongeren. Onze lijn werd gevolgd door de ambtenaren. De wetgeving volgde de inhoud. Dat is nog steeds ons sterke punt, ook bij de bekostiging." "Langzaam is de visie op deze jongeren veranderd", vertelt hij. "Het ging van moeilijk lerend naar: anders lerend met kansen. We wilden de jongeren zo goed mogelijk voorbereiden op hun toekomst. Het onderwijs ging van knuffelen naar buffelen. We gingen de leerlingen empoweren."

Die rode loper doet iets met leerlingen, ouders en docenten

Beiden zijn blij dat het diploma praktijkonderwijs nu is verankerd in de wet. Huisman-Bakker voerde in de jaren zeventig op haar school al examens en een diploma-uitreiking in. "Er was een examenrooster, er hingen bordjes met 'Stilte! Examen' en we hadden een feestelijke diploma-uitreiking door een bekende artiest." Van Heerikhuizen: "Mijn praktijkschool huurde voor de diploma-uitreiking een mooie zaal in het centrum van Amersfoort en legde een rode loper voor de deur. Dat doet iets met leerlingen, ouders én docenten." Er was vanuit het praktijkonderwijs ook verzet tegen het diploma, vertelt hij. "Dat kwam voort uit de zorg om te moeten voldoen aan landelijke normen. Maar dat is niet nodig. Kenmerkend voor ons is juist dat we kijken naar wat een kind kan, hoe het zich heeft ontwikkeld bij ons in huis. Wie in het praktijkonderwijs heeft gewerkt, weet wat adaptief en kindgericht werken is." Huisman-Bakker: "Mensen vragen soms: wat is het diploma waard? Dan zeg ik: wat jij ervan maakt."

'Blijf alert!'

Voor de toekomst wenst Huisman-Bakker de sector toe dat zij blijft knokken voor deze leerlingen. "Je moet alert blijven, want er is telkens wat. Nu is er weer die nadruk

op basisvaardigheden. Blijf in gesprek met de inspectie over de noodzaak van maatwerk voor onze leerlingen." Van Heerikhuizen: "Durf eigenwijs te zijn, maar blijf aangesloten. Zoek draagvlak. Haal Kamerleden naar je school en dompel ze onder, want ze kennen het praktijkonderwijs totaal niet. Wij worden gezien als een eigenwijze sector, maar we doen wel goede dingen voor de jongeren. Dat moeten mensen gaan zien." "Het allermooiste zou zijn", zegt hij, "als de samenleving en de arbeidsmarkt inclusiever worden. –Dan kunnen onze leerlingen na het verlaten van het praktijkonderwijs veel beter hun weg vinden in de maatschappij. En dan hoeven wij niet langer bij alle maatregelen te bedenken hoe we die moeten aanpassen voor onze scholen. Daar gaan we met kleine stapjes naar toe, hoor. Het motortje naar inclusiviteit blijft wel draaien."

Foto : Accent Nijkerk (Emmy Weeda)

‘We deden alles van ons eigen geld en stonden zelf te stencillen. Maar we hadden ook veel vrijheid’

Jeroen Dijsselbloem: 'Juist voor leerlingen die minder meekregen, kan goed onderwijs heel veel betekenen'

'Mensen die werken met hun poten in de klei, krijgen veel te weinig loon'

Jeroen Dijsselbloem
Foto: Gemeente Eindhoven

'Zijn' Commissie Dijsselbloem blikte onder andere terug op de invoering van de leerwegen in het vmbo, waarbij het praktijkonderwijs is ontstaan. Hij is daarna andere dingen gaan doen, maar voelt zich nog steeds betrokken bij het onderwijs. Zo vindt Jeroen Dijsselbloem dat de overheid de onderwijskwaliteit veel actiever moet bewaken en moet zorgen dat het stelsel goed uitpakt voor leerlingen, ook bij de overstap van praktijkonderwijs naar mbo. Hij vindt dat de potentie van leerlingen vaak onvoldoende wordt gezien, én pleit voor veel betere salarissen voor mensen die zwaar werk doen. 'Als schoonmakers of vakkenvullers twee weken niet komen, hebben we een groot probleem.'

Jeroen Dijsselbloem wordt in zijn familie omringd door onderwijzers. Op basis van de verhalen van zijn ouders, grootouders, tantes en achterneven schreef hij in 2021 het boek 'De Onderwijsfamilie'. Hierin schetst hij hoe het Nederlandse onderwijs in korte tijd veel grote veranderingen onderging. Dit was niet de eerste keer dat Dijsselbloem zich verdiepte in het onderwijs. 'Zijn' Commissie Dijsselbloem deed in 2007 in opdracht van de Tweede Kamer onderzoek naar onderwijsvernieuwingen sinds begin jaren negentig. In 2008 verscheen het eindrapport, waarin de commissie de verantwoordelijke bewindslieden een tunnelvisie verweet. Vernieuwingen waren doorgedrukt zonder te luisteren naar docenten, ouders en leerlingen. Het kabinet nam de conclusies en adviezen van de commissie over.

Dat was natuurlijk mooi, en er zijn sindsdien best dingen ontplooid, zegt Dijsselbloem: "Doorlopende leerlijnen, evidence-based werken, het zelf ontwikkelen van methodes." Maar er zijn ook verkeerde conclusies getrokken. "Er was een onderstroom die helemaal niet in het rapport stond, maar wel door mensen in het onderwijs werd benoemd. Namelijk dat de overheid zich niet meer met het onderwijs moest bemoeien. Dat was niet onze boodschap. Die was: overheid, benoem nu eens precies wat jullie taak is. Dat is het 'wat'. Het 'hoe' kun je overlaten aan scholen en docenten."

Aan moeren en bouten draaien

De overheid moet volgens hem juist actiever worden. "Wij vroegen ons destijds af: hoe professioneel zijn scholen en docenten in het ontwikkelen van het 'hoe'? Weten we wat goede methodes zijn en wordt daar in geïnvesteerd? Wij vonden dat de overheid haar kerntaak, het bewaken van de onderwijskwaliteit, had verwaarloosd. Ik hoop echt dat ook de huidige generatie onderwijswoordvoerders en -ministers kijkt hoe het stelsel er voor staat en aan moeren en bouten gaat draaien. Dat moet echt, want de overheid is verantwoordelijk voor het stelsel."

Zijn advies: kijk goed hoe plannen uitpakken en bedenk daarbij met welk doel ze zijn ingezet. Als voorbeeld van beleid dat niet op de juiste manier wordt beoordeeld, noemt hij de decentralisatie van de jeugdzorg. "Er wordt gezegd dat de huidige problemen in de jeugdzorg ko-

Jeroen Dijsselbloem (1966) was Tweede Kamerlid en fractievoorzitter voor de PvdA. Van 2012 tot 2017 was hij minister van Financiën en van 2013 tot 2018 voorzitter van de Eurogroep. Dijsselbloem is sinds 2022 burgemeester van Eindhoven.

men door de decentralisatie, maar dat is helemaal niet waar. Die problemen waren er daarvoor al: de uitgaven explodeerden en de uithuisplaatsingen stegen maar door. Het kon zo niet doorgaan. De decentralisatie was bedoeld om de enorme druk op de jeugdzorg te verlichten. De gedachte was: we moeten aan de voorkant gaan zitten. De gemeente staat veel dichterbij gezinnen en bovendien vind je daar maatschappelijk werk, het consultatiebureau, enzovoort. De decentralisatie heeft niet gebracht wat we ervan hoopten, maar als we echt willen zien hoe dit beleid heeft uitgepakt, moeten we goed terugkijken waarom we het wilden en ons realiseren hoe de situatie was toen we ermee begonnen."

Potentie blijft ongezien

Ook binnen het onderwijs vergeten we volgens hem soms wat het einddoel is: het verder brengen van alle leerlingen. "Er zijn nog steeds verkeerde mechanismes. Soms worden kinderen niet op waarde geschat, wordt hun potentie niet gezien, wordt op basis van vooroordelen gedacht dat ze iets niet kunnen. Rijke ouders trekken hun kind er wel bij. Die geven veel mee en kunnen bijles betalen. Desnoods gaat zo'n kind nog een jaartje naar Luzac. Maar juist kinderen die thuis of in hun genpakket niet veel talent meekrijgen, hebben veel extra begeleiding, aandacht en soms zorg nodig. De kwaliteit van het onderwijs, de kennis en vaardigheden die je meegeeft kunnen voor hen heel veel betekenen."

Dijsselbloem is een groot voorstander van stapelen, een mooie manier voor scholieren om op te klimmen. Maar dat kan alleen wanneer de overheid het onderwijsstelsel goed bewaakt. "De Mammoetwet was een geweldige vernieuwing, die maakte voor het eerst van ons onderwijsbestel een samenhangend geheel. Als je lts had gedaan, mocht je naar de mts. Of je ging van de lage- naar de middelbare detailhandelsschool. Vanaf dat moment begon het stapelen. Maar dat wordt nu weer afgeremd. Omdat de overheid niet precies is geweest op kwaliteitseisen en doorstroomseisen en de aansluiting op volgende schooltypes, zie je dat allerlei scholen zelf extra eisen gaan stellen. Jij hebt de mavo gedaan, maar je mag alleen bij ons naar de havo als je gemiddeld een 7,5 hebt. Dat doen scholen omdat de vervolgoopleidingen ontevreden zijn over de kwaliteit van de uitstroom van vooropleidingen. Ik vind het heel ongewenst dat instellingen hun eigen toelatingseisen gaan stellen.

Het staatsdiploma is iemands ticket voor doorstroming. Is dat diploma niet goed genoeg? Dan moeten we daar aan werken.

Kinderen moeten kunnen doorgroeien

"De samenhang van het onderwijsstelsel staat onder grote druk. Het moet bewaakt worden en dat kan niet door één school of één sectorraad. Mijn pleidooi is dan ook: overheid, jij moet zorgen dat het stelsel compleet is, samenhangend en toegankelijk. Compleet met een serieus aanbod voor alle typen kinderen; samenhangend zodat kinderen zich kunnen ontwikkelen, stapelen en doorgroeien zonder dat allerlei scholen extra eisen gaan stellen; en ook financieel toegankelijk. Hier zouden een paar verstandige mensen eens een analyse van moeten maken. En kijken hoe al die overstapjes werken, ook die van praktijkonderwijs naar mbo. Waarom loopt het stroef? Durven scholen kinderen wel de kans te

Foto : PRO Emmen

Foto : PRO Emmen

geven om een stapje hoger te zetten? Of is het voor hun inspectie-beoordeling gunstiger om maar wat lager te beginnen, aangezien afstromen wordt afgestraft?"

Over kansen gesproken: Dijsselbloem vindt dat mensen die zwaar werk doen, veel beter moeten worden betaald. "Mensen die werken met hun poten in de klei, krijgen veel te weinig loon. We kunnen niet zonder de mensen achterop de vuilniswagen, mensen die schoonmaken in het ziekenhuis of vakken vullen in de supermarkt. Als die twee weken niet komen, hebben we een groot probleem. Vaak doen ze werk dat vies, zwaar of zelfs gevaarlijk is. Zij krijgen het allerlaagste cao-loon, terwijl types zoals ik, die met twee vingers in hun neus de hele dag zitten te vergaderen, belachelijk betaald krijgen. Vervolgens klagen we dat er zo weinig mensen zijn te krijgen voor technische beroepen. Vind je het gek? Laten we eens goed nadenken over wat we eigenlijk belangrijk vinden, en daar het loongebouw op aanpassen."

Bijscholen móét

Dijsselbloem heeft nóg een punt: onderwijzensen blijven volgens hem onvoldoende leren. "In het verleden zag je in het onderwijs aanzienlijke loonverschillen tussen individuen. Mensen haalden in de avonduren aktes en zagen zo hun salaris groeien. Ik weet niet of je door al die aktes per se een betere leraar werd, maar er was in elk geval een enorme stimulans om te blijven leren." Het verplichte lerarenregister is in 2021 geschrapt vanwege het ontbreken van draagvlak onder leraren en het

ontbreken van aansluiting op de praktijk. Hiervoor in de plaats komt een vrijwillig lerarenportfolio. Dijsselbloem betreurt dit en zou liefst toch een volwaardig register zien. "Ik vind dat vandaag de dag de lerende cultuur slecht is ontwikkeld. Als je daarover begint, krijg je meteen discussies over werkdruk en lerarentekort. Onder-tussen moeten mensen in andere sectoren verplicht bijscholen, daar zie je registers. Ik denk dat er meer kwaliteitsbewaking moet komen voor het vak leraar. De vrijblijvendheid zou er af moeten. Toen ik minister van Financiën was, hebben we ingevoerd dat financiële dienstverleners jaarlijks hun studiepunten moeten halen.

Je mag geen hypotheek verkopen als je niet bijschoolt, maar je mag wél je hele leven voor de klas blijven staan. Dat zegt iets over hoe leraren hun beroep zien. Je kan klagen over de politiek, de samenleving, vervelende ouders, maar je kan ook zeggen: dit is een belangrijk vak, we zetten een kwaliteitssysteem op en we gaan allemaal studiepunten halen."

Foto : Accent Nijkerk

Mensen verder helpen

Dijsselbloem: "Niet iedereen kan zichzelf zomaar leraar noemen. Leraar zijn is een poortje waar je niet eenmalig, maar regelmatig door moet. Mijn oudste zus was fysiotherapeut. Ze ging zeven jaar naar het buitenland met haar man en verloor haar BIG-registratie. Ze schoolde om, ging naar de fulltime pabo en was superkritisch over de kwaliteit daarvan. Ze wilde het vak leren, didactiek krijgen, maar moest vooral ontwikkelingsverslagen schrijven. En ze was stomverbaasd dat je daarna niet de plicht had om regelmatig bij te scholen."

Die vrijblijvendheid past volgens Jeroen Dijsselbloem niet bij het onderwijs, dat hét instrument is om mensen verder te brengen. Kijk maar naar zijn eigen familie. "Mijn overgrootmoeder heeft de lagere school niet eens afgemaakt. Mijn oma deed alleen de basisschool en ging daarna werken in de slagerij van haar ouders. Mijn moeder kon goed leren en had graag willen studeren, maar mijn opa vond dat niet nodig. Zij ging les geven op een kleuterschool. Mijn nichtje, een kleindochter van mijn moeder, is aan het promoveren aan de London Business School. Als je de generaties zo achter elkaar ziet, zie je een enorme groei in vrouwenemancipatie, sociale status en persoonlijke ontwikkeling. Allemaal dankzij onderwijs."

‘We kunnen niet zonder de mensen achterop de vuilniswagen, mensen die schoonmaken in het ziekenhuis of vakken vullen in de supermarkt’

Foto : Accent Nijkerk

Praktijkonderwijs nu

Praktijkonderwijs toen

Jongeren grijpen met aan- sprekende praktijk

Dolf van Veen: 'Vmbo, havo en vwo kunnen van het praktijkonderwijs leren'

Dolf van Veen is hoofd van het Nederlands Centrum Onderwijs en Jeugdzorg, bijzonder hoogleraar Grootstedelijk Onderwijs en Jeugdbeleid aan de Universiteit van Nottingham en mede initiatiefnemer van het platform Naar Inclusiever Onderwijs.

Dolf van Veen

Praktijkscholen zijn inclusief: ze zijn gericht op goede resultaten voor ál hun leerlingen.

Dolf van Veen: "Inclusief onderwijs houdt in dat het voor iedereen toegankelijk is, dat alle leerlingen kunnen participeren en samen naar school kunnen gaan – ook leerlingen met beperkingen en chronische aandoeningen en met gedrags- en leerproblemen – en dat het onderwijs gericht is op goede resultaten voor alle leerlingen. Het Nederlandse onderwijssysteem kent een lange geschiedenis van specialisatie en differentiatie. Dat heeft geleid tot een uitgebreid onderwijslandschap met veel aparte schoolsoorten en gebouwen en een hardnekkige scheiding tussen regulier en speciaal/gespecialiseerd onderwijs.

Sinds november 2020 ziet de landelijke overheid het werken aan inclusiever onderwijs als een belangrijke prioriteit voor het onderwijsbeleid. De komende 15 jaar wordt benut om hiervoor betere randvoorwaarden te creëren en tot inclusiever onderwijs te komen. Het gaat erom dat alle leerlingen, ook leerlingen die speciale onderwijszorg en extra ondersteuning nodig hebben, samen leren en opgroeien en goed met elkaar kunnen omgaan. De school is een bouwplaats van de samenleving. We moeten beter leren omgaan met verschillen tussen leerlingen, variatie waarderen en als uitgangspunt nemen voor de inrichting van het onderwijs.

Het werken aan inclusieve, herbergzame scholen is van groot maatschappelijk belang, voor de leerlingen en de samenleving als geheel.

Praktijkonderwijs voorziet voor een belangrijke doelgroep leerlingen in goed en aansprekend onderwijs. Het is onderwijs voor het leven, gericht op de praktijk, op leren meedoen, talentontwikkeling en zelfredzaamheid, op bijdragen aan de samenleving. Deze focus en de pedagogische en leerlinggerichte aanpak zien we veel minder terug in de andere schoolsoorten. Bij het toewerken naar inclusiever onderwijs kan het praktijkonderwijs een belangrijke voorbeeldrol vervullen voor vmbo, havo en vwo. Daarom zou ik de komende jaren graag veel meer samenwerking zien tussen het praktijkonderwijs en vmbo, havo/vwo, mbo en vso.

Het praktijkonderwijs staat midden in de samenleving en

bereidt jongeren hier zo goed mogelijk op voor. Het is alleen nog wel een aparte schoolsoort die ook letterlijk nog te veel op zichzelf staat. Ik kan me voorstellen dat meer schoolsoorten onder één dak gaan zitten, zodat de leerlingen en docenten onderling veel meer contact hebben en geïntegreerde onderwijsvoorzieningen tot stand kunnen komen. Laten we bij nieuwbouw van scholen dit gedachtegoed meteen meenemen. Dat helpt enorm om de verbinding tussen leerlingen en schoolsoorten mogelijk te maken en het bevordert sociale en onderwijskundige integratie en het toewerken naar inclusief onderwijs."

Praktijkscholen stimuleren, met veel creativiteit en soms ook met behulp van een goed netwerk, de leerlingen op allerlei manieren om zich te ontplooiën en zich op een heel praktische manier voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Zes praktijkscholen vertellen, op de komende pagina's, hoe zij dat doen.

Foto : HPC Charlois

De kracht van leren in de praktijk

**Eerst naar het pizzalokaal en daarna
stagelopen bij Domino's**

Corald van der Zaan, horecadocent bij HPC Charlois in Rotterdam:

"Wij werken samen met Domino's Pizza. Leerlingen leren bij ons een dag per week om de perfecte pizza te bakken. Dat doen we in een volledig nagebouwde omgeving: alles wat ze bij Domino's hebben, hebben wij hier ook. Ons pizzalokaal is een rustige, veilige omgeving waar ze fouten mogen maken. Vierdejaars horecaleerlingen lopen twee dagen stage bij Domino's en komen één dag naar het pizzalokaal, vijfdejaars komen ook één dag en lopen vier dagen stage. Bij ons zetten ze de puntjes op de i, bij Domino's leren ze versnellen. Jongere leerlingen kunnen als ze dat leuk vinden ook alvast les krijgen in het pizzalokaal. Ik ben getraind door Domino's en geef de lessen in het pizzalokaal. Eén keer per maand komt iemand van Domino's mij ondersteunen. De leerlingen vinden het hartstikke leuk. En we zien ze heel erg groeien. Ze moeten van een klein bolletje deeg een perfecte pizza zien te maken. Elke pizza margherita moet precies hetzelfde zijn. Het is niet zo erg als je op één pizza tien gram teveel kaas doet, maar als je dat bij 500 pizza's doet, is dat duur voor je baas. De leerlingen werken dus continu met een weegschaal. Na verloop van tijd weten ze precies hoeveel kaas ze moeten pakken. Ik geef sommige leerlingen in ons pizzalokaal

af en toe de rol van docent. Dan mogen ze het werk aan anderen uitleggen. Want bij Domino's moeten ze

ook mensen kunnen inwerken. Sommigen doen het zo goed op de stage, dat ze bij Domino's de winkel mogen openen.

We beginnen de stage na de zomer met een training in basisvaardigheden: op tijd komen, klantencontact, met collega's om leren gaan, schoonmaken. Omdat ze al pizza's kunnen maken, mogen ze daar na de kerstvakantie mee aan de slag. Vanaf dat moment is het een betaalde stage, en dat vinden de leerlingen een groot pluspunt. Ze krijgen ook een baangarantie. Sommigen hebben er een leuke betaalde bijbaan aan, naast school."

Worstplanken voor de slager maken in de fabriekshal

Hans Odink, leerwerkmeester bij Praktijkschool De Maat in Ommen:

"Ons arbeidstrainingcentrum is in een heel grote fabriekshal, midden op het industrieterrein. De school staat een kilometer verderop. We verkopen onder andere hardhout en maken bijvoorbeeld nestkastjes en worstplanken voor de slager. We kunnen desgewenst het logo van een opdrachtgever op het product aanbrengen. Onze stagebegeleiders komen overal en weten hier en daar opdrachten te regelen.

Leerlingen die een stage elders nog te spannend vinden, kunnen hier een tussenstage lopen. Alle leerlingen van de branche groen vertrekken vanuit hier naar een stage. En eerste- en tweedejaars komen hier praktijk opdoen als ze in de klas te druk zijn. Vanaf het derde jaar kunnen leerlingen hun externe stage hier lopen. Maar ons hoofddoel is dat ze extern op stage gaan. Dus als ze een mooie stage vinden, zijn ze weg.

Natuurlijk werken ze hier hard en leren ze veel, maar ik vind het vooral belangrijk dat het leuke, mooie mensen worden. Mensen gunnen zo iemand ook eerder een

baan. We bieden hier dus ook een stukje gezelligheid. Ik ben de hele dag aan het coachen. Als leerlingen vastloos Natuurlijk werken ze hier hard en leren ze veel, maar ik vind het vooral belangrijk dat het leuke, mooie mensen worden. Mensen gunnen zo iemand ook eerder een baan. We bieden hier dus ook een stukje gezelligheid. Ik ben de hele dag aan het coachen. Als leerlingen vastlopen op hun stage, komen ze hier terug om daar aan te werken. Soms zie ik ze hier hetzelfde doen waar ze op vastliepen, dan hebben we het daarover. Denk aan te laat komen, jezelf volledig overschatten, moeizame omgang met collega's. Ze moeten leren om een praatje te maken en in de kantine niet op hun telefoon te zitten. Ik geef soms een opdracht: aan het eind van deze dag wil ik van jou weten wat Femke dit weekend heeft gedaan. We bezorgen ons hardhout aan huis, dat is ook leerzaam. Bij sommige klanten krijgen we een bakje koffie. Dan leren we ze dat je geen sigaret opsteekt of sterke taal gebruikt.

Sommige leerlingen die hier al langer werken, zijn halve conciërges. Die leiden nieuwelingen ongevraagd rond. Vaak horen we dan pas hoe leuk ze het hier vinden."

Foto : ATC Ommen

Brood en banket bakken en verkopen in de eigen winkel

Marjo Herberighs, docent brood en banket bij Praktijkonderwijs Parkstad Limburg in Heerlen:

"Vroeger huurden wij praktijklessen brood en banket in bij een andere vmbo-school. Toen wij een nieuw gebouw kregen, vervielen die lessen. Dat vond ik heel jammer. Gelukkig mocht ik van onze directie een ruimte inrichten als bakkerij. Ik ben een bakkerij-opleiding gaan volgen en heb ervaring opgedaan in verschillende bakkerijen. Inmiddels zijn we achttien jaar bezig. Derdejaars die hebben gekozen voor Voeding en dienstverlening, krijgen verschillende vakken: keuken, catering, bediening, schoonmaak en bakken. Dat laatste vak leren ze in onze bakkerij. Aan het eind van het derde of vierde schooljaar beslissen ze in overleg met hun coach waarin ze willen certificeren. Ik heb samen met KPC een certificeringstraject voor de bakkerij geschreven.

Het bakkersvak leent zich ontzettend goed om leerlingen in een korte periode arbeidsvaardigheden aan te leren: samenwerken, overleggen, nauwkeurig en hygiënisch werken, hulp vragen, langere tijd staan, doorzetten, met tegenslag kunnen omgaan. En binnen vier uur heb je een zichtbaar resultaat dat veel positieve reacties oplevert. Met carnaval maken we bijvoorbeeld nonnevotten, een Limburgse lekkernij. Mensen komen dan vertellen hoe lekker ze zijn en bestellen bij. Voor de leerlingen is dat een enorme stimulans.

We werken met volwaardige bakkerijmachines, want we willen dat leerlingen daarmee leren werken én dat ze kwaliteit leveren. Je wilt dat klanten het product niet alleen kopen om de leerlingen te helpen, maar ook omdat ze het echt goed vinden.

De leerlingen beginnen de dag met een startmoment met hun groepscoach. De rest van de dag zijn ze in de bakkerij. We maken dagelijks zo'n vier verschillende producten. Leerling maken samen bijvoorbeeld 120 broodjes, of tien vlaaien, of vijftien cakes, of zestig wafels. Wij leveren ook broodjes voor de aula, die worden belegd door leerlingen catering.

Onze producten worden verkocht in een winkel, die wordt gerund door de sector Economie en handel. Deze leerlingen leren verkopen, inpakken, bestellingen noteren, klanten bedienen en afrekenen. Zo hebben we een mooie doorlopende leerlijn door de school. We zien dat leerlingen in de winkel voorzichtig met de producten omspringen omdat ze beseffen dat hier met veel aandacht aan gewerkt is."

Foto : Parkstad Limburg

Huizen opknappen voor gezinnen die krap zitten

Directeur Han Kullberg en coördinator Mossika Schuurman van Praktijkschool De Bolster in Groningen:

"Wij hebben samen met een schildersbedrijf een schildersopleiding opgezet. De leerlingen, derdejaars en ouder, meestal van de afdeling techniek, gaan daarvoor naar het bedrijfspand van het schildersbedrijf. Daar worden ze begeleid door onze leermeester, die uit het schildersvak komt, en onze coördinator. De leerlingen lopen meestal geen stage in het drukke bedrijf; dat is een te grote stap. Bovendien heeft het bedrijf niet altijd tijd om aandacht te geven aan de leerlingen. Als tussenoplossing participeren we in een project waarin woningen worden opgeknapt voor mensen die leven onder de armoedegrens. Dat doen we samen met een woningstichting, een sociaal klusbedrijf en Ikea. Waar mogelijk wordt de afdeling Sociale zaken van de gemeente Groningen ook betrokken.

We inventariseren wat er moet gebeuren en pakken dat op samen met het klusbedrijf. Onze leerlingen leggen laminaat, schilderen, behangen en knappen meubels op. Praktijkervaring opdoen in een echte situatie: dat werkt. Als een leerling een ledikantje staat te schuren terwijl hij weet dat daar straks echt een kindje in ligt, heeft hij meer hart voor z'n werk. En bij zo'n project voelen ze ook de gezamenlijke verantwoordelijkheid. Laatst vroeg een leerling of hij langer door mocht gaan zodat het werk op tijd af zou komen.

We schudden bedrijven wakker: heb jij personeel nodig? Dan moet je daar wel wat voor doen. Als een leerling doorstroomt naar een bedrijf, begeleiden wij die overgang. We kijken of het matcht en wat de leerling nodig heeft om het daar goed te doen.

Naast de praktische vaardigheden gaat het ook om de omgang met een werkgever en collega's. Om wat je zegt tegen een klant en dat je daar bijvoorbeeld je schoenen uitdoet. Wie niet het schildersvak ingaat, weet ik elk geval hoe hij thuis een kwast moet vasthou-

den. Dat is goed voor de zelfredzaamheid. Maar ons einddoel is natuurlijk dat ze werknemersvaardigheden aanleren en eventueel doorstromen naar een schildersbedrijf. Betekenisvol werk doen en trots zijn op je eigen kunnen: dat zijn belangrijke speerpunten. Als leerlingen eenmaal voelen dat ze op hun plek zitten en gewaardeerd worden, blijken het vaak de meest trouwe medewerkers te zijn."

Foto : De Bolster

Foto : Gomarus College

Koken, borden mooi opmaken en bedienen in het eigen restaurant

Renee van der Spoel, docent horeca bij CVO Accent in Capelle aan den IJssel:

“Wij hebben een grote, professionele keuken en een echt restaurant, waar mensen uit de buurt en ouders van leerlingen komen eten. Hier werken leerlingen van het leertraject keukenassistent of bedieningsassistent. De vierde- en vijfdejaars krijgen in het restaurant hun horecalessen. Ze vinden het hartstikke leuk. We trekken veel leerlingen.

We hebben een flinke en goed ingerichte instructie- en spoelkeuken. Het is een multifunctioneel lokaal waarin we kooklessen en interne stagelessen geven. De tweedejaars doen hier hun snuffelstage. Als ze verder willen in de horeca, gaan ze in het derde jaar twee dagen op een externe stage, bijvoorbeeld in een restaurant. Daarnaast lopen ze bij ons een dag per week interne stage.

In de keuken maken ze het hele proces door, van het verzamelen van de ingrediënten, het doen van alle voorbereidingen (mise en place maken), naar het mooi opmaken van het bord. Ze leren bijvoorbeeld ook etiketteren, met het oog op de houdbaarheid van de producten. Ze doen een datumsticker op voedsel dat over is, zodat de collega die na hen komt, weet wanneer een product gemaakt is. Op dit moment maken de leerlingen een salade met oude kaas, peer, komkommer en avocado. Ze zijn druk bezig met sla wassen, komkommer ciseleren en avocado schoonmaken.

Ons restaurant heeft een ingang aan de buitenkant van het schoolgebouw. Daar leren de leerlingen tijdens een interne stage om gasten te ontvangen en te bedienen. De mensen krijgen drie gangen plus een drankje voor 12 euro. Het restaurant is helemaal compleet, met een bar en een uitgiftekeuken.

Hier werken derde-, vierde- en vijfdejaars. Soms zelfs zesdejaars: als een leerling nog niet toe is aan werken, kan hij of zij hier verder oefenen. Wie z'n examen keukenassistent of bedieningsassistent heeft gedaan, stroomt uit. Zo'n 60% gaat werken, doorgaans in de horeca; 40% gaat door met horeca op een roc.

Het is mooi om te zien hoe leerlingen plezier krijgen in het vak. Dat zie je ook als familie in het restaurant komt eten. De leerlingen zijn dan merkbaar trots.”

Foto : CVO Accent

Een vieze auto showroom-klaar maken in de eigen autowasstraat

Guillaume Burgos, docent voertuigtechniek en autocosmetica bij Praktijkcollege Het Plein in Amsterdam:

“Wij hebben een eigen autowasstraat. Hier leren we leerlingen voertuigtechniek om een auto op professionele wijze te wassen en te poetsen. En we brengen ze bij om zogenoemde auto-make-up te gebruiken. Daarbij reinigen ze de bekleding en maken ze het interieur van de auto geurvrij. Mensen denken bij het wassen van een auto aan een emmertje met zeepsop, maar onze aanpak gaat veel verder. We maken de auto helemaal showroom-klaar.

Wij kunnen hier alles wat ook in een professionele wasstraat kan. Daarnaast hebben we een eigen garage waar we leerlingen in de praktijk opleiden. Ze leren om verschillende werkzaamheden uit te voeren: het verwisselen en balanceren van autobanden, het verversen van olie en het uitvoeren van kleine reparaties. We geven hier ook lessen in fietstechniek. De leerlingen kunnen bij ons een certificaat halen dat is erkend door Focwa, een overkoepelende organisatie voor garagehouders.

Zelf ben ik werkzaam in de autowasstraat. Dat is een echte magneet voor leerlingen. Op open dagen geven we een demonstratie en dat vinden ze prachtig, vooral de hogedrukspuit waarmee we werken. De eerste keer dat ze zelf met die hogedrukspuit aan de gang gaan, vinden ze reuze spannend.

Nu we al een aantal jaren draaien met de autowasstraat, gaan we die wat verder professionaliseren. We wassen auto's van collega's, maar ook van buurtbewoners. Dat mogen er best wat meer worden, dus we gaan een flyer verspreiden in de buurt.

De leerlingen komen bij ons vanaf het vierde leerjaar, dan zijn ze een jaar of vijftien. Na afloop stromen ze soms door naar een autowasstraat, maar nog veel vaker naar een garage waar ook auto's worden gewassen. Dat wassen hebben ze dan in elk geval al onder de knie. Ze vinden het allemaal geweldig. Het helpt natuurlijk dat het resultaat zo zichtbaar is. Je krijgt een smerige auto binnen en na een uurtje kan hij zo de showroom in.”

Foto : Het Plein

HPC Centrum in Rotterdam:

‘Wij stomen leerlingen klaar voor de arbeidsmarkt.’

HPC Centrum laat haar onderwijs zoveel mogelijk aansluiten op de behoeften van de arbeidsmarkt. Doel is om zoveel mogelijk leerlingen te laten doorstromen naar werk. Succesvolle oud-leerlingen komen in dienst, de school leidt op samen met bedrijven en jobcoaches verzorgen de stagebegeleiding.

Tehreen Talib (24) doorliep HPC Centrum in Rotterdam. Ze liep stage bij Albert Heijn en Kruidvat, kwam in dienst bij McDonald’s en kreeg daar een vast contract als teamleider. Een hele prestatie, maar toen ze werd gevraagd om op haar oude school te komen werken, zegde ze dat contract toch op. Nu werkt ze op de school als assistent facilitair en helpt ze ook bij onderwijsgerelateerde activiteiten en de administratie. Ze heeft veel contact met leerlingen. “Eersteklassers komen eerder bij mij omdat ze mij bij veel lessen zien en me daardoor beter kennen”, vertelt ze. “Ze luchten hun hart maar vertellen ook leuke dingen. De leerlingen vragen: ‘Juf, ik wil ook zo’n baan. Hoe heeft u het gedaan?’

Het is fijn om die voorbeeldfunctie te hebben.” Toen Talib als leerling binnenstapte, had ze al vervelende onderwijservaringen achter de rug. “Ik had een moeilijke tijd. Ik hoorde: je bent dom, je kan niks. Hier kan je bij elke docent je verhaal kwijt. Deze docenten hebben mij gemotiveerd en nu zijn ze mijn collega’s.” De school heeft naast Talib nog zes andere oud-leerlingen in dienst, de scholengroep HPC Rotterdam ruim tien. Dat werkt uitstekend, vertelt Jamie Visser, directeur van de scholengroep HPC Rotterdam

(met drie scholen voor praktijkonderwijs): “Succesvolle oud-leerlingen doen onze leerlingen beseffen dat ze wel degelijk iets kunnen bereiken.”

Jobcoaches

De scholen van HPC Rotterdam hebben nog meer bijzondere collega’s in dienst: jobcoaches. Zij verzorgen de stagebegeleiding. “Dat wordt normaal gedaan door docenten en mentoren, maar wij laten dit doen door mensen die de taal van de arbeidsmarkt spreken”, vertelt Visser.

De scholen zien als hun hoofdtaak het toeleiden naar werk. Visser: “Wij waren in 2015 de eerste school in de regio Rijnmond die samen met het bedrijfsleven leerlingen opleidt. Daar zijn we mee begonnen nadat we signalen kregen, onder andere vanuit de schoonmaakbranche, dat onze opleiding niet goed aansloot op de praktijk. We hebben ons kwetsbaar opgesteld en gezegd: om dit goed te doen hebben we het bedrijfsleven nodig. Het schoonmaken op bijvoorbeeld een Eerste Hulp of in een laboratorium kun je niet op school nabootsen.” HPC ging samenwerken met HAGO Zorg binnen het Erasmus Medisch Centrum. Leerlingen volgen nu workshops in het ziekenhuis, gegeven door leraren van school én de schoonmaakafdeling van het ziekenhuis.

‘Ik zeg tegen mijn stagiaires: als je dit kan, kan je alles’

Leren metselen op nieuwbouwlocatie

Inmiddels heeft HPC Rotterdam dertien dergelijke projecten. Zo is naast een nieuwbouwlocatie een loods ingericht als bouwplek. Leerlingen leren hier metselen, timmeren en bestraten. Zodra een leerling dit in de vingers heeft, mag hij naar de overkant van de straat, naar het nieuwbouwproject. Op Rotterdam-Zuid heeft de school samen met Domino’s een pizzalokaal ingericht. Een werknemer van de pizzaketen geeft hier les. Volleerde pizzabakkers krijgen een baan bij Domino’s. Deze aanpak blijkt te werken. Visser: “Landelijk stroomt vanuit het praktijkonderwijs zo’n 24 tot 35% van de leerlingen door naar werk. Bij ons is dat 60%.” HPC Centrum kreeg vanwege deze succesvolle toeleiding naar arbeid van de onderwijsinspectie twee keer het predicaat Excellente school. Ook de sociaal-emotionele ondersteuningsstructuur voor de leerlingen leverde in 2022 een predicaat op.

Telefoonverslaving

Klas 3b loopt het lokaal van Annelou Molendijk binnen. Ter ere van de Week van de Mediawijsheid wijdt Molendijk (27) vandaag de les burgerschap aan sociale media. Om beurten lezen leerlingen een stukje tekst voor. Die gaat over Melle. Zij fietst naar school en negeert in het verkeer haar piepende telefoon. Na school maakt zij een video en deelt die met haar vrienden. Via een groepsapp speelt ze met anderen een spel. Leerlingen roepen en er gaan een hoop vingers de lucht in als Molendijk vraagt wie er dingen uit het verhaal herkent. Tiktok en Snapchat blijken populair. Molendijk vraagt de klas om begrippen te omschrijven: editen, een groepsapp, filters. Een jongen vertelt dat hij zijn telefoon vaak urenlang weglegt; hij voetbalt liever. Molendijk: “Dat vind ik knap. Als ik straks thuis kom, ga ik met een kop thee op de bank op Youtube kijken. En daarna krijg ik vast een melding over een aankoop die nog in een winkelmandje staat. En ik ga appjes beantwoorden.” Dat is een mooie inleiding voor het filmpje dat volgt: een vlog van een

bekende presentatrice over haar telefoonverslaving. Dat maakt de tongen los, er wordt gelachen en geroepen. Molendijk, die in de finale eindigde van de verkiezing tot Leraar van het Jaar 2022, haakt daar humorvol op in en krijgt het gesprek weer op gang. Een meisje zegt: “Wij zijn telefoonverslaafd, maar oudere mensen zijn tv-verslaafd.”

‘De topsport van het onderwijs’

Molendijk volgde de lerarenopleiding maatschappijleer en liep stage op een vmbo-school. “Ik heb ook even voor havo/vwo-klassen gestaan, maar dat vond ik niet zo spannend.” Tijdens haar opleiding kwam ze door een project toevallig in aanraking met het praktijkonderwijs en daar werkt ze nu vier jaar. “Dit is echt een andere tak van sport. Qua leefwereld zijn onze leerlingen vergelijkbaar met die van vmbo of havo; het zijn vooral grotestadsleerlingen. Maar ze hebben vaak wel meer bagage en een lager zelfbeeld. Op de basisschool hadden ze al problemen om mee te komen en hen is verteld dat ze niet goed genoeg zijn voor het vmbo. Ze komen vaak binnen met tien-nul achterstand, weinig zelfvertrouwen en weinig vertrouwen in de ander. Onze taak is om hen veel mee te geven. Binnen het onderwijs is dit de topsport. Je geeft verschillende vakken, op verschillende niveaus. En je steekt veel tijd en energie in je band met de leerlingen. Met daarnaast natuurlijk de gebruikelijke administratie. Ik zeg tegen mijn stagiaires: als je dit kan, kan je alles.”

‘Mijn moeder zei: je kan echt wel iets bereiken’

Beyza (14) koos voor de richting detailhandel en techniek. Bij techniek krijgt ze naar haar smaak wat teveel theorie, maar verder vindt ze de school ‘superleuk’. “Ik was eerst wel een beetje teleurgesteld dat ik naar een praktijkschool moest, maar mijn moeder zei: je hebt je best gedaan en je kan echt wel iets bereiken. Ik ben goed met iedereen. Nederlands is leuk, daar ben ik best wel goed in.”

Ze loop stage bij de Jumbo. “Ik heb op school al geoeft in onze eigen supermarkt. Geen echte winkel, we

spelen een rollenspel." Tehreen Talib licht toe: "We leren ze de juiste houding aan. Dat ze de klant moeten groeten, hoe de kassa werkt, en ze leren omgaan met geld."

Molendijk geniet ervan als ze leerlingen ziet groeien. "Als ze binnenkomen, stralen ze vaak uit: ik kan toch niks bereiken. Ze doen wel hun best, maar vooral voor jou, de leraar. Dat verandert wanneer ze successen gaan boeken. Dat heeft grote impact wanneer je jarenlang hebt gehoord dat je dingen niet kan. Je krijgt een reken-toets op jouw niveau en haalt ineens een tien. Bij ons gaat hun zelfbeeld langzaam veranderen. Het is leuk dat je voor leerlingen het verschil kan maken, en fijn als een leerling zegt: 'Jou kan ik vertrouwen, bij jou is het fijn.' Die impact is echt kicken."

Naar buiten gericht

Het Praktijk College Centrum is een naar buiten gerichte school. Leerlingen doen klusjes voor omwonenden en brengen hun zelfgebakken appeltaarten naar het verzorgingshuis om de hoek, de wijkagent komt af en toe langs. De school ontvangt in december burens en ouders op haar feestelijk aangeklede 'winterplein'. "De band met de buurt is belangrijk", zegt Talib. "Het is fijn voor leerlingen om te weten wie er allemaal wonen, dat geeft een veilig gevoel op school."

De leerlingen zijn gewend dat er af en toe gastsprekers voor de klas staan. En er komen regelmatig belangstellenden kijken naar de aanpak van de school. Visser en Molendijk bezoeken pabo's om aankomende leraren te vertellen over de onderwijsbehoeften van deze groep leerlingen, én om nieuwe collega's te werven. "De maatschappij zit te springen om werknemers", zegt Visser, "en wij hebben jongeren in huis die iets willen en kunnen betekenen. Samen met de buitenwereld kunnen wij hen nog beter voorbereiden op de arbeidsmarkt. We hebben elkaar nodig."

Annelou Molendijk

Foto : HPC Centrum

Oud-minister Arie Slob:

‘Het diploma regelen was het mooiste wetsvoorstel in mijn ministerschap’

Als minister van Onderwijs wist Arie Slob dingen te regelen voor het praktijkonderwijs. Hij legde het diploma wettelijk vast en zorgde dat leerlingen tijdens de lockdowns naar school konden blijven gaan. Wat hem daarbij dreef? ‘Juist deze kwetsbare kinderen hebben recht op een plek waar ze tot hun recht komen en toegerust worden om zich goed te redden in het leven.’

“Het praktijkonderwijs”, zegt Arie Slob, “is maar een klein nisje in het grote onderwijsveld. Men loopt er soms snel aan voorbij.” Maar Slob had hart voor dit onderwijs. “Ik heb in mijn periode geprobeerd om daar de schijnwerpers vol op te zetten. Ik denk dat als je naar mijn totale werkbezoeken kijkt, het praktijkonderwijs op één staat.”

Dat had te maken met zijn overtuiging dat ook deze leerlingen het beste verdienen: “Onbekend maakt onbemind. Het is belangrijk dat dit onderwijs gezien wordt. En dat mensen,

ook politici, weten hoe in het praktijkonderwijs wordt gewerkt met deze leerlingen. Er is geen mens zonder beperking, maar bij hen is het soms wel heel manifest en dat hindert hen in hun ontwikkeling. Het praktijkonderwijs weet wat deze leerlingen nodig hebben om zelfstandig te worden en verder te komen in het leven.”

Achter de vele werkbezoeken van Slob aan praktijk-scholen zat ook nog een andere drijfveer. “Een nichtje van mij volgde het praktijkonderwijs bij CVO Accent in Capelle aan den IJssel. Ik zag van nabij hoe zij heel goed verder het leven in is geholpen. Ik denk dat dat ook iets bij mij heeft losgemaakt.”

‘Bij mijn werkbezoeken stond het praktijkonderwijs op één’

Specifieke zorg nodig

Slob maakte zich er ook hard voor dat de toelatingscriteria voor het praktijkonderwijs overeind bleven en dit onderwijs niet werd samengevoegd met het speciaal onderwijs. “Dat vond ik belangrijk omdat het praktijkonderwijs een heel specifieke doelgroep heeft, die specifieke zorg moet hebben en op een passende manier moet worden geholpen om de weg naar volwassenheid en zelfstandigheid te vervolgen.”

De oud-minister: “Voor mij was het hoogtepunt het wetsvoorstel om het diploma voor het praktijkonderwijs wettelijk te borgen. Het was een piepklein wetsvoorstel, het was in de Kamer zelfs een hamerstuk en het is in de Eerste Kamer niet eens behandeld. Maar het was het mooiste wetsvoorstel dat ik heb mogen doen in mijn ministerschap. Het stond niet in het Regeerakkoord, ik heb het zelf ingebracht en hier heb ik de meeste vreugde aan beleefd. Wetgeving is het echte werk, het legt dingen vast, het leidt tot wettelijke rechten en plichten. Dit was een stuk erkenning voor de leerlingen en docenten in het praktijkonderwijs en voor alles wat daar gebeurt.”

Slob: “Dit was een vergeten groep die zonder diploma de school afrondde. Terwijl het zo belangrijk is dat je een schoolperiode goed afrondt. Dat je examen doet, de uitslag afwacht, het telefoontje krijgt, de vlag uitsteekt en taart eet. Met dit diploma is voor iedere leerling helder: jij hebt je allerlei dingen eigen gemaakt en dat is netjes vastgelegd. Je hebt deelcertificaten verzameld en stages gelopen en alles staat op een rij op je diploma. Ook jij gaat met een mooi papier en een mooie ceremonie van school af. Dat is nu een recht voor ieder kind.”

Op skateboard naar diploma-uitreiking

Natuurlijk wist Slob dat veel praktijkscholen ook voor dat moment al diploma's uitreikten. “Ik ben daar ook meerdere keren bij geweest. Ik vergeet nooit meer een diploma-uitreiking in Katwijk. Er stond een draaiorgel vrolijke muziek te maken en een van de geslaagden kwam op het laatste moment aansjezen

Arie Slob bezoekt samen met koning Willem Alexander CVO Accent in Capelle aan den IJssel.
Foto: Freek van den Bergh / Ministerie van OCW

Arie Slob (1961, CU) was van oktober 2017 tot en met januari 2022 minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs. Hij is nu 'verbinder en boegbeeld' voor de Regio Zwolle en voorzitter van twee raden van toezicht: van de gereformeerde scholengemeenschap Greijdanus en van Trias Jeugdhulp. Daarnaast heeft hij een adviesbureau.

op z'n skateboard." Markant was ook zijn bezoek, samen met koning Willem Alexander, aan het eerder genoemde CVO Accent. "De koning bedankte mij na afloop dat ik hem dit werkbezoek had aangeboden. Ik moest hem een paar voorstellen doen en hij haalde deze er direct uit. We hebben met leerlingen gesproken en de school bekeken. Het gymnasium is voor hem gesneden koek, daarover hoorde hij toentertijd aan tafel van drie kanten verhalen." Ook voor de koning was de praktijkschool waarschijnlijk vrij onbekend terrein.

Slob zorgde dat leerlingen tijdens corona naar hun praktijkschool konden blijven gaan. "Ik heb gevochten voor een uitzondering voor deze kinderen, voor wie het absoluut niet goed is om wekenlang thuis te zitten. Het was juridisch ingewikkeld, maar het is gelukt, ook voor leerlingen die op andere scholen beroepsgerichte vakken volgen."

Doorstroom naar mbo

Wat minder goed van de grond kwam, was een betere doorstroom naar het mbo. Dat is nog steeds een aandachtspunt. "Veel hangt af van de leidinggevenden. Er moet een goede verbinding zijn tussen de schoolleiders van het praktijkonderwijs en die van mbo-instellingen. Zij moeten in hun stad of regio samen zorgen dat de doorstroming goed kan verlopen. En dat er goede begeleiding is, want dat is echt nodig."

Veel leerlingen hebben echt wel wat in huis, er zitten er tussen die doorstromen naar niveau 3 of zelfs 4. Voor het hele onderwijs geldt: wij kunnen Den Haag wetten en budgetten klaarzetten, maar het staat of valt met de mensen in de praktijk en de samenwerking tussen instellingen. Als je samen beseft dat het gaat om de toekomst van de leerling, voer je het juiste gesprek."

Slob kijkt positief terug op zijn samenwerking met de Sectorraad Praktijkonderwijs. "Ik kon niet altijd alles doen wat de sectorraad wilde. Maar we kwamen uiteindelijk tot een agenda waar we ons gezamenlijk voor gingen inzetten, en we hebben die dingen stuk voor stuk kunnen regelen. We hebben op het ministerie ook een directeur gekregen die zich mede met deze doelgroep bezighoudt, en ook daardoor is er veel meer aandacht gekomen voor het praktijkonderwijs."

Welke ontwikkeling gunt hij deze leerlingen?

"Ieder kind kan iets, ieder kind heeft talenten, en ik gun hen de mogelijkheid om die te ontplooiën. Docenten en schoolleiders zetten zich ervoor in om die talenten te ontdekken en verder te ontwikkelen, zodat de leerlingen de weg naar volwassenheid kunnen inslaan. Daar gaat het om. Je hebt ze een paar cruciale jaren bij je. In die jaren kun je de juiste dingen met ze doen en hun rugzak vullen met zelfvertrouwen en erkenning. Je geeft mee: jij bent van waarde en jou hebben we ook nodig, je maakt onderdeel uit van de samenleving. Dat doen jullie goed, complimenten daarvoor en gefeliciteerd met je 25-jarig bestaan. Laat dat warme hart maar gewoon door kloppen."

'Belangrijk dat ook deze leerlingen afzwaaien met een mooi papier en een mooie ceremonie'

'Als praktijkonderwijs en mbo samen beseffen dat het gaat om de toekomst van de leerling, voeren ze het juiste gesprek'

Oud-leerlingen over wat de school hen bracht:

‘Ik was niet zo goed in leren, maar het draait in de wereld ook om wat je doet’

Ze worden monteur, bakker, zanger of chef-kok – of gaan verder leren. Oud-leerlingen van het praktijkonderwijs waaieren uit in vele richtingen. Een paar van hen vertellen wat ze hebben meegekregen van hun oude school, en hoe het hen nu vergaat.

Mart Hoogkamer (24), zanger, zat op praktijk-school Het Waterland in Leiden

“Ik heb daar zeker een leuke tijd gehad, sowieso met die gasten uit m’n klas. Qua leren... ehm, ja, heel eerlijk: ik was niet zo van het leren. Ik was alleen maar aan het zingen.

Ik ging stage lopen bij Holland ‘s Got Talent. Dat kwam mij natuurlijk goed uit! Ik ben hierna ook niet meer terug gegaan naar school. Ik werd tweede met Holland ‘s Got Talent en nam vervolgens mijn eerste single op met Willeke Alberti. Daarna gingen er meerdere deuren voor mij open en die kans heb ik met beide handen aange-

grepen. Het belangrijkste wat mijn school mij heeft meegegeven is, dat je je hart moet volgen. En dat als je echt iets wil, dat het ook kan lukken. Nou, daar ben ik wel het levende bewijs van.

Meester Andries is mij het meest bijgebleven. Hij steunde mij met betrekking tot mijn zangcarrière. Ik kreeg toevallig pas een mailtje van zijn zoon omdat meester Andries met pensioen gaat. Ze wilden hem verrassen met mijn aanwezigheid. Helaas laat mijn agenda dit niet toe in verband met een theatertour. Anders was ik zeker even bij hem langs gegaan.

Ik heb niet zozeer tips voor leraren in het praktijkonderwijs. Ik denk dat iedere leerling weer anders is. De ene heeft nou eenmaal meer aandacht nodig dan de ander. Ik wil de leerlingen wel wat meegeven: doe wat JIJ denkt dat goed is. Maar besef wel: je krijgt maar één kans in je leven. Ga je die pakken, of laat je die wegglijpen?

Wat ik verder nog wil zeggen: blijf mijn muziek streamen!”

‘Ik was alleen maar aan het zingen’

Foto : Accent Nijkerk

Felicia van der Horst (25), helpende in de zorg, zat op Accent Nijkerk

"Ik werk in een woonzorgcentrum en dat bevalt me heel goed. Ik help de bewoners met de algemene dagelijkse levensverrichtingen (ADL) en begeleid ze bij het eten. Ik vind het werken met oudere mensen fijn.

Na de praktijkschool heb ik de mbo 2-opleiding helpende gedaan. Ik kreeg een vast contract in een verzorgingshuis en begon aan de niveau-3 opleiding. Die heb ik nét niet afgerond. Het niveau was geen probleem, ik ben er aardig doorheen gefietst. Maar ik liep vast op de verpleegtechnische handelingen. Die werden niet verricht op mijn eigen woongroep en ik mocht ze niet op andere woongroepen doen. Echt jammer.

Ik kijk met dubbele gevoelens terug op mijn schooltijd op Accent Nijkerk. Ik ging goed om met bijna iedereen op school. Maar het was voor mij ook een heel moeilijke periode. Toen ik dertien was, in de tweede klas, werd mijn moeder ziek, en zij is dat jaar ook overleden. Ik moest voor haar zorgen. Ik was door die situatie best een lastige en dwarse leerling. De leraren wisten wat er aan de hand was. Ik kreeg tijdelijk aangepaste tijden op school. Ik mocht bijvoorbeeld 's morgens eerst uitslapen. Maar school was voor mij ook een prettige afleiding. De dag dat ik hoorde dat mijn moeder kanker had, zat ik de volgende dag alweer op school. En ook de dag na de begrafenis was ik er weer. Ik wilde de nare dingen wegstoppen, er niet over nadenken en gewoon een normale leerling zijn.

Een van mijn docenten, Marian van Dijk, heeft alles op alles gezet om mij de goede kant op te drukken. Ik merkte meermalen tijdens stages dat het niet mijn ding was, en dan regelde zij weer een andere stage. Zij bleef ervoor gaan en ze is nog steeds erg speciaal voor mij. Als ik weer boos was geweest, ging Marian na de les met me theedrinken en liet ze me opschrijven wat er was gebeurd. Zo kon ik mijn frustratie kwijt. Ze is op de begrafenis van mijn moeder geweest, samen met de leerlingen van de zorgklas, en ging een keer met me mee naar het graf van mijn moeder. Ik ben later ook een keer in haar zorgklas geweest om te vertellen over mijn werk.

Ik wil de leraren graag een compliment geven. Ze hebben altijd naar mij geluisterd en hebben alle tijd voor me uitgetrokken. Ik ben ook altijd serieus genomen. Tegen leerlingen wil ik zeggen: als je het wil en ervoor gaat, kan je heel veel bereiken."

'Als ik boos was geweest, ging Marian na de les met me theedrinken'

Daniel Eslau (30), chef-kok, zat op CVO Accent in Capelle aan den IJssel

"Ik vond mijn schooltijd heel leuk. Ik heb op de horeca-opleiding alles geleerd, tot en met het maken van driegangenmenu's. De school had een restaurant en we deden ook de catering voor bedrijven. Ik heb er geleerd hoe het is om te werken.

Ik wilde stagelopen bij Brasserie Staal. Verschillende leraren vroegen of dat niet een beetje hoog gegrepen was, maar mijn mentor steunde me. Ik heb daar vier jaar gewerkt, het laatste jaar betaald. Ik wilde aan een mbo2-opleiding beginnen, maar Zadkine wilde me niet aannemen. Mijn chef bij Staal zorgde ervoor dat ik toch kon beginnen. Hij zei tegen de directeur: wat er ook gebeurt, deze jongen moet het gewoon proberen. Ik heb al mijn diploma's gehaald, tot en met niveau 4.

Ik heb stage gelopen bij heel goede restaurants, waaronder het bekende restaurant DOM in Sao Paulo, Brazilië. En ik werkte in verschillende zaken met een Michelinster, waaronder De Librije en Parkheuvel. Het mooie is dat Zadkine, dat mij eerst niet wilde aannemen als leerling, mij later vroeg om examens af te nemen. Dat doe ik voor niveau 2, 3 en 4. Ik vind het heel eervol om te mogen kijken of de nieuwe lichter koks het in zich heeft.

Inmiddels ben ik door de eigenaar van Staal teruggevraagd als chef-kok in zijn zaak Markt1 in Heenvliet. Ik had niet die ambitie. Ik wist dat ik het best zou kunnen, want ik ben jaren sous-chef geweest. Maar ik vind koken gewoon leuk.

'Bij goed eten maakt een spelfout weinig uit'

Foto : CVO Accent & Daniel Eslau

Als chef-kok sta je meer op de voorgrond en moet je van alles regelen. Maar goed, ik ben het toch gaan doen. Het gaat prima en ik vind het heel leuk.

Wat ik op school heb meegekregen, is: doe de dingen met plezier en geniet ervan. Ik heb nog steeds contact met mijn favoriete leraar van de praktijkschool, Renee van der Spoel. Hij is komen eten in alle zaken waar ik gestaan heb. We hebben een goeie band en zien elkaar regelmatig.

Ik zeg altijd: geen doel, geen toekomst. Iedereen moet gewoon een kans krijgen en niet op voorhand worden afgewezen. Tegen leraren zou ik willen zeggen: laat leerlingen dingen proberen en wijs ze niet gelijk af. Ik was niet goed in rekenen en spelling, maar het draait in de wereld ook om wat je doet. Bij mij gaat het erom wat er op het bord komt. Een spelfout maakt dan niet uit, het gaat erom wat de gast eet."

Enzo Ketelaars (18), monteur, zat op HPC Centrum in Rotterdam

"Ik vond het leuk op de praktijkschool, omdat we veel in de praktijk deden en niet zoveel uit boeken leerden. Ik had er ook leuke vrienden. Ik heb gekozen voor auto-techniek en werk nu met een fulltime contract in een garage. Ik geef onderhoudsbeurten: ik ververs de olie, verwissel banden, dat soort dingen. Al die uitdagingen goed voor elkaar krijgen, dat vind ik leuk.

Ik heb op school veel certificaten kunnen behalen: Veilig op stage, VCA, vorkheftruck, SVA 1 Werken in het schildersbedrijf, SVA 1 Werken in de houtbranche, SVA 2 Autotechniek en de SBB Praktijkverklaring mbo/autotechniek. Daar heb ik veel aan. Maar we hebben ook andere dingen geleerd. We hadden bijvoorbeeld een speciaal vak waarbij je aan je zelfvertrouwen werkte en leerde om voor jezelf en elkaar op te komen. We hebben ook wel geleerd hoe je moet omgaan met collega's en dergelijke.

Aan één lerares heb ik veel gehad: mevrouw Koop. Ik heb stage gelopen op drie verschillende plekken. Als er iets aan de hand was met een stage, kon ik altijd bij haar terecht. Ik heb nog steeds contact met haar. Op die stages heb ik trouwens ook veel geleerd. Ik wil graag nog zeggen dat het op school altijd heel gezellig was met alle leraren."

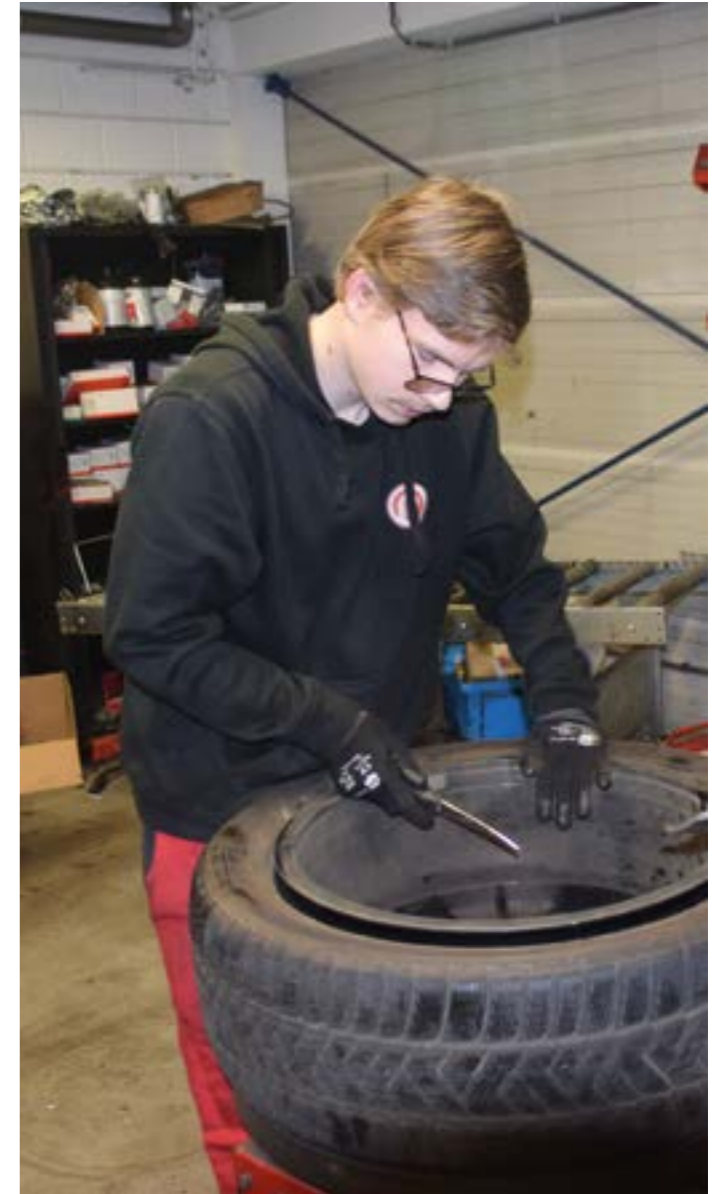

Foto : Jamie Visser

'Gelukkig deden we veel en leerden we minder uit boeken'

‘Het praktijk- onderwijs is veel te bescheiden’

Als onderwijswethouder in Woerden maakte Loes Ypma kennis met het praktijkonderwijs. Ze sloot het in haar hart en kwam daarna als Tweede Kamerlid een paar keer in actie om bedreigende plannen af te wenden. ‘Jullie zijn veel te bescheiden.’

Als wethouder fietste Loes Ypma dagelijks langs het Woerdense Futura College. Tijdens een open dag stapte ze naar binnen en maakte kennis met het praktijkonderwijs. “Daar waren leerlingen met zulke gave dingen bezig. Ze maakten bijvoorbeeld bloemstukken en produceerden zelf kaarsen. Ze lieten trots hun producten zien. Heel bijzonder vond ik het, zo’n gemeenschap waar kinderen mogen groeien en trots zijn op hun werk. Het praktijkonderwijs is een ontzettend waardevolle onderwijsvorm waar we veel meer waardering voor zouden moeten hebben.”

Toen staatssecretaris Sander Dekker in 2012 voorstelde om het praktijkonderwijs samen te voegen met het voortgezet speciaal onderwijs én een bezuiniging door te voeren, kwam Ypma, inmiddels Kamerlid, in actie. “Het praktijkonderwijs is voor kinderen met een IQ tot 85. Dekkers plan zou er op neerkomen dat dat criterium zou worden opgerekt. Samengaan met het vso zou betekenen dat er ook kinderen met een hoger IQ en gedragsproblemen uit cluster 4 zouden toestromen. Dat zou in feite de opheffing van het pro betekenen. Ik maakte me daar echt zorgen over, want pro-leerlingen zijn jong en beïnvloedbaar. Zij verdienen het om te rijpen en moeten niet aan allerlei risico’s worden blootgesteld. Het gebeurt dat kinderen een auto op hun naam laten zetten of de prostitutie worden ingetrokken. De kracht van het praktijkonderwijs is dat het deze kinderen een veilige, stimulerende omgeving biedt én dat dit onderwijs erin slaagt om hen een goede start te geven op de arbeidsmarkt. Die kracht moeten we niet verkwanselen.”

Den Haag kende het pro nauwelijks

Ypma stelde een motie op waarin ze zich hard maakte voor wettelijk vastgelegde toelatingscriteria voor het praktijkonderwijs. Ze zocht medestanders, maar dat bleek lastig. “Ook in Den Haag was er weinig kennis over het pro. We zaten als PvdA samen met de VVD in de regering, en de VVD staatssecretaris van Onderwijs en VVD Kamerfractie waren tegen mijn motie. De VVD belde alle fracties en dat zorgde ervoor dat ik ook geen Kamermeerderheid had. Omdat te bereiken had ik de PVV nodig, maar mijn PvdA werkte niet met die partij samen. Ik had echter goeie contacten met PVV’er Harm Beertema en hij bleek voor mijn motie. Ondanks de

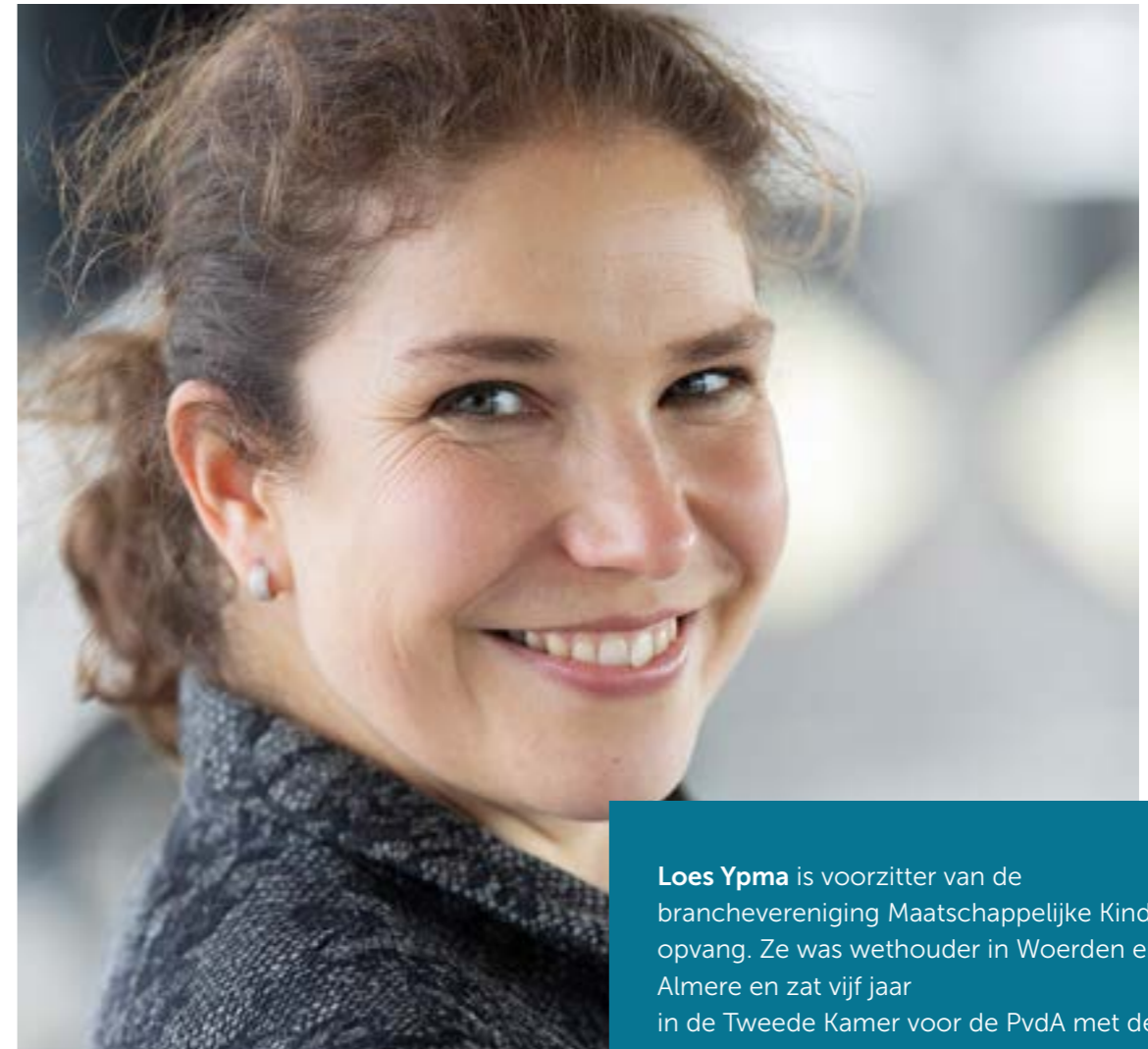
tegendruk vanuit mijn partij hebben we die motie samen ingediend. En gelukkig is hij aangenomen. Die bezuiniging hebben we ook van tafel gekregen, samen met Joël Voordewind van de ChristenUnie.”

In 2016 waren er plannen om het praktijkonderwijs en leerwegondersteunend onderwijs onder te brengen bij passend onderwijs. Ook dat is gelukkig niet doorgegaan. Ypma: “Het praktijkonderwijs zou dan vallen onder de samenwerkingsverbanden. Daar zitten de bestuurders in van alle onderwijsorganisaties in de regio en er spelen financiële en andere belangen mee. Sommige schoolbesturen willen af van kinderen die niet tot hun recht komen in het reguliere onderwijs. De kans zou groot zijn dat die kinderen naar het pro zouden gaan, ook als ze niet zouden voldoen aan de toelatingscriteria. Echt, we moeten die criteria koesteren.”

Eigen bekostiging zorgt voor transparantie

De Sectorraad Praktijkonderwijs heeft zich met succes hard gemaakt voor eigen, directe bekostiging. Ypma: “Ik vind dat verstandig. Zeker in het licht van de bezuiniging die destijds werd voorgesteld. Met directe bekostiging wordt ook inzichtelijk wat deze onderwijssoort kost en wat je daarvoor terugkrijgt. Dan zie je duidelijk dat het niet alleen om onderwijs gaat, maar ook om brede vorming; dat leerlingen voor zichzelf kunnen zorgen en klaargestoomd worden voor de arbeidsmarkt.”

Loes Ypma: ‘Het po en vo worstelen met inclusief werken, jullie dóen het gewoon’

Loes Ypma is voorzitter van de branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang. Ze was wethouder in Woerden en Almere en zat vijf jaar in de Tweede Kamer voor de PvdA met de portefeuille jeugdzorg en onderwijs.

‘Het diploma is een reden om trots op zichzelf te zijn en dat is echt belangrijk’

Sinds schooljaar 2021/22 kunnen pro-leerlingen aan het eind van de opleiding een diploma behalen. Voor die tijd kregen zij een certificaat mee waarop stond dat zij de opleiding hadden gevolgd. Ypma vindt de invoering van het diploma ‘geweldig’. “Voor deze kinderen is het soms de eerste keer na een zwemdiploma dat ze kunnen laten zien wat ze bereikt hebben; de eerste keer dat hun familie speciaal voor hen meekomt. Ze krijgen dat diploma niet zomaar, ze moeten er echt hun best voor doen. Daarom levert het ook status op. Het is een reden om trots op zichzelf te zijn en dat is echt belangrijk.”

IJzersterk

Ypma wenst de sector toe dat zij haar kracht behoudt. “Die brede vorming van kinderen, waar nodig in samenwerking met jeugdzorg, en het opleiden voor de arbeidsmarkt samen met werkgevers: dat is een ijzersterke combinatie. Behoud dat vooral.”

Ze vindt ook dat het praktijkonderwijs zichzelf best nog wat meer mag profileren. “Lang niet iedereen kent dit type onderwijs. Ik denk aan de politiek, aan OCW, maar ook aan de lerarenopleidingen. Ik heb zelf een lerarenopleiding gedaan en ervoer dat je daar niet uitgebreid krijgt te horen hoe het Nederlandse onderwijsstelsel in elkaar zit. Ik denk dat er bij studenten én opleiders kennis mist. Ook binnen het praktijkonderwijs kun je als docent heel gelukkig worden. Een stage op zo’n school is een mooie manier om te ontdekken of het iets voor jou is.”

Sta stil bij je betekenis voor kinderen

Ypma: “Laat de buitenwereld concrete voorbeelden zien van wat kinderen hebben bereikt, hoe blij hun werkgever met hen is. Jullie zijn te bescheiden. Ik zie dat ook bij de kinderopvang. Het primair- en voortgezet onderwijs doen heel ingewikkeld over inclusief werken, maar het praktijkonderwijs en de kinderopvang dóen het gewoon.”

De pro-docenten mogen wat haar betreft ook best eens

stilstaan bij hoe zij het verschil maken voor al die leerlingen. “Het werk op een praktijkschool vraagt meer van docenten dan op een reguliere school. Je bent een matje, een opvoeder, iemand op wie zij altijd terug kunnen vallen, een coach voor het leven. Soms een soort papa of mama, soms ook een beetje een jeugdzorgwerker. Die rol is enorm waardevol. Neem af en toe eens even afstand en denk aan een paar concrete kinderen die je verder hebt kunnen helpen. Daar mag je best trots op zijn.”

‘Het praktijk onderwijs verdient veel meer waardering’

Foto : HPC Centrum

Colofon

Redactie: Nicole Teeuwen, Jamie Visser, Marijke Nijboer

Teksten: Marijke Nijboer

Eindredactie: Marijke Nijboer

Fotografie: Onder andere: Jamie Visser, Emma pepers

Layout: Emma Pepers, Fabienne Molenaar Studenten grafisch lyceum Utrecht

Eindvormgeving: Wilma Hokke

Foto's op pagina 20 en 21 aangeleverd door:

PRO Roermond

De Viersprong Nijkerk

Archief Mary Huisman

Praktijkonderwijs Roermond

Accent Nijkerk

HPC Centrum

ATC Ommen

Aeres Praktijkonderwijs, Emmeloord

Foto pagina 39 : Foto management Mart Hoogkamer

Cover Foto's

Foto voorkant: PRO Emmen

Foto achterkant: Archief Mary Huisman

PRO College Zonnegaard Wijchen

HPC Centrum

